

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.4

Е. А. ГУГНІН

ПОСТУЛАТИ ДИСКУРСУ УЗАЛЕЖНЕННЯ В БРИТАНСЬКОМУ ТА ФРАНЦУЗЬКОМУ ПРОСВІТНИЦТВІ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПЦІЙ ДЖ. ЛОККА, Ш.-Л. МОНТЕСК'Є ТА Е. ВАТТЕЛЯ)

У статті визначено філософсько-ідеологічні постулати ліберального дискурсу узалежнення та зовнішнього впливу в працях Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є та Е. Ваттеля, який передусім науковим розвідкам та колоніальним практикам або супроводжує їх. Для цього визначено ключові ідеї як дискурсів узалежнення з точки зору їх теоретичної побудови та обґрунтовано роль зазначених дискурсів в легітимзації та конституюванні колоніальних соціальних життєсупроєктів.

Ключові слова: зовнішній вплив, дискурс узалежнення, євроцентризм, просвітництво, лібералізм, європейські суспільства, несередземноморські суспільства.

Актуальність обраної теми. Сучасний світ навряд чи є простором безпеки та рівності. Різноманітні кризи, війни і конфлікти продовжують зачіпати як постмодерні суспільства із електронними урядами, так і архаїчні спільноти третього світу. При цьому в як в медійному дискурсі європейських ЗМІ, так і резонуючих із ними наукових кіл, виклики сучасності часто артикуються в їх перекладі на ліберальний словник «прав людини», «економічного розвитку», «верховенства права», «недоторканності приватної власності».

Предметом дорікання з боку розвинених суспільств на адресу нерозвинених або мало-розвинених стають «тиранія», «низький рівень життя», «відсутність гарантій приватної власності», «недотримання прав людини». Європейські медіа у відповідних дискурсах озвучують універсалістські настанови щодо приведення права, економіки та політики нерозвинених суспільств у відповідність із європейськими стандартами.

Звісно, що дискурсу критики час від часу стає супутнім також і дискурс погроз зовнішнім втручанням в разі недотримання відповідних рекомендацій щодо приведення життя нерозвинених суспільств у відповідність із належними стандартами життя розвинених суспільств. Йдеться про універсальну антикризову рецептуру, елементами якої стають відкриття внутрішніх ринків, приведення національних правових систем у відповідність з єдиними «загальноновизнаними» стандартами, забезпечення свободи ЗМІ, боротьба із корупцією, впровадження інституцій за зразком суспільств-подавачів еталонних прикладів.

При аналізі самої рецептури соціального оздоровлення спільнот, хворих на недотримання належних стандартів життя, стають очевидними деякі їх спільні соціально-філософські та теоретико-соціологічні засади, пов'язані, зокрема, із німецьким, французьким та англійським просвітництвом

Постановка завдання. Метою статті є визначення філософсько-ідеологічних постулатів ліберального дискурсу узалежнення та зовнішнього впливу в працях Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є та Е. Ваттеля, який передусім науковим розвідкам та колоніальним практикам або супроводжує їх. Для досягнення мети передбачено досягнення наступних **завдань**: 1) визначити ключові ідеї лібералізму як дискурсів узалежнення з точки зору їх теоретичної побудови; 2) обґрунтувати роль зазначених дискурсів в легітимації та конституюванні колоніальних соціальних життєстроїв.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми. Дискурс ґрунтованості зовнішнього впливу європейських народів на неєвропейські (здебільшого, бездержавні, родо-племінні) спільноти з'явилася в епоху Великих географічних відкриттів в рамках філософії права англійського, французького та німецького просвітництва. Цей дискурс став складовою частиною юридичного позитивізму як парадигми осмислення держави і права, яка встановлювала розмежування природного стану (стану дикунства) та цивілізованого стану людства.

Саме розмежування природного та цивілізованого стану поділило світову мапу та життєвий простір різних народів на дві половини: привласнений та «нічийний». В привласненому життєвому просторі, в подібній концептуалізації, все виглядало упорядкованим і облаштованим за рахунок інститутів приватної власності та легітимної централізованої влади.

Проте, залишалася величезна частина непривласнених («нічийних») земель, колоніальне освоєння яких логічним чином впливало із створеної просвітниками теорії праці та теорії вартості. Євроцентристське бачення праці та власнення впливало із того, що будь-які предмети природи, живі істоти, рослинний світ стає власністю того, хто перевів його із стану природної нічийності в стан персональної або колективної привласненості. Мало того: місцеве населення, яке за таких обставин пробувало чинити опір, розглядалося як таке, що протиставляє себе природному закону.

Дискурс узалежнення досягнув своєї вищої точки з утворенням колоніальних імперій (Португалії, Іспанії, Англії, пізніше – Німеччини), проте, в більшості аспектів спирався на одні і ті самі ідеї політичного лібералізму та юридичного позитивізму. На подібні аспекти вписування імперій в ту чи іншу частину простору землі звертають свою увагу Дж. Аррігі, Дж. Гобсон та К. Шмітт. Автори беруть до уваги «одвічні закони» (номоси), якими керуються імперії при завоюванні колоній. Ці номоси визначають стратегії колонізації, а отже, їх поширення в філософії, художній літературі, ідеологічній пропаганді передусім формам зовнішнього впливу [1; 3; 6].

Після другої світової війни та занепаду колоніальних імперій, на тлі здобуття багатьма країнами колоніальної периферії політичної незалежності, виникла ілюзія зникнення дискурсу узалежнення. Цьому передували події визнання державної незалежності Індії та прийняттям ООН відповідної

декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам. Ілюзії зникнення дискурсу узалежнення були супутні також звільнення низки африканських країн від колоніальної окупації та протекторатів в 60-і р. ХХ ст. І хоча основні ідеї дискурсу узалежнення перейшли в нові фрейми, фактично зазнавши «інтелектуальної міграції» з теорії класичного колоніалізму до неокolonіалізму, в аспекті змісту цих ідей і їх впливовості в сучасних міркуваннях про право на політичний та культурний суверенітет нічого не змінилося.

Дискурс узалежнення, як вже відзначав автор у своїх попередніх публікаціях, є представленим набором постулатів, які переходять у сферу соціальних та політичних практик та зазнають прямого застосування у зовнішньому впливі. Будь-яка війна, локальна військова чи інформаційна операція, культурно-гуманітарна інтервенція може мати одним із своїх «початків» дискурс вузького кола інтелектуалів. Сформульовані цими інтелектуалами постулати базуються на універсалістських уявленнях про належне і неналежне з точки зору володіння простором та суверенітетом, про припустиме і неприпустиме, про те, що є канонічним (нормативним) і не-канонічним, таким, що відхиляється від стандартів і т.п.

При відмінностях зазначених уявлень, вони, тим не менш, мають деяку спільну основу. Йдеться про подвійні стандарти оцінювання, які застосовуються щодо сторони, яка має відповідні силові переваги, та протилежної, слабшої сторони, у якій немає силових переваг. Приклади подій в СФРЮ, Іраку, Афганістані, Лівії в 90-х – 2000-х р. засвідчують верховенство права сили над силою права при вирішенні спірних питань між сторонами, що мають диспаратний статус. При цьому джерелом стандартів оцінювання в медіа часто стають відповідні філософсько-правові та соціально-політичні дискурси, які фігурують у просвітницьких працях і містять відповідні цінності [7, 20-85].

В дискурсах та практиках узалежнення та зовнішнього впливу відповідні суб'єкти послуговуються однаковими постулатами, які зберігали свою значущість і в епоху класичного колоніалізму. Узалежнювачі апелюють до відповідних положень локківської теорії власності і трудової вартості, вони оперують відповідною риторикою, в якій суспільства поділяються на «правильні» і «неправильні», такі, що відповідають стандартам демократії, і такі, що їм не відповідають. Систему їх ціннісних референцій утворюють, як вже відзначалося вище, лібералізм та юридичний позитивізм.

Філософсько-правові та ідеологічні дискурси є попередниками наукових розвідок та конструювання образів народів, що стають об'єктами колоніального узалежнення. Адже саме в них міститься найвище (ціннісне) обгрутування того, які народи слід вважати історичними та неісторичними, які наслідки має ця історичність та неісторичність для державності та культури цих народів, як має поводити той чи інший народ себе до життєвого простору, щоб здобувати право власності на нього, чим відрізняються цивілізовані народи від нецивілізованих, як мають поводити себе народи переможці із переможеними народами, де встановлені межі для права на опір для переможених народів і де переможці мають зупинитися в своєму узалеженні переможених і т.д. і т.п.

Аспект дослідження дискурсу узалежнення в філософії та ідеології як ціннісної основи зовнішнього стосується культурної антропології, соціальної

філософії та філософії права, соціології. Для соціології методологічно значущими є праці учасників групи «The Subaltern Studies». Автори цих праць вдаються до радикально-критичної рефлексії колоніалізму як світогляду, як системи цінностей, як складової частини європейської культурної ідентичності. В цих працях йдеться про те, що євроцентристська риторика високих ідеалів прав людини, свободи власності, народовладдя і т.п. насправді є формою інтелектуального лицемірства та блюзнірства, розрахованого на зваблення розумово слабких та немічних істот [8, 271-313].

Прикметною ознакою «Subaltern Studies» є їх етноцентричність, а отже, аналіз феномену узалежнення з точки зору тих етнічних і соціальних груп, які пережили колоніальні практики на власному історичному досвіді. Студії відповідають, як стає зрозумілим із назви, філософії та ідеології пригноблених, «нижчих за рангом» та підпорядкованих. Тому в них наскрізною тематично домінуючою стає тема гегемонії, насильства, історичного досвіду узалежнення, що відображається в літературі, емоційно-оціночному переживанню тортуруючих колоніальних практик на рівні тіла в поезії і т.п. [8, с. 271-313].

У 18-19 століттях ліберальний та позитивістський дискурс узалежнення набуває рис оформленості та завершеності. Доктринування щодо європейської винятковості і правомірності колоніальних експансій переходить в формування колоніальних порядків та про-колоніальних життєстроїв. Наприкінці 18 ст. відбувається перехід від суто дискурсивної форми обґрунтування узалежнення до прямого встановлення колоніальних інституцій у формі прямого колоніального адміністрування та систем експлуатації упокорених спільнот.

Відповідним чином, видозмінюються практики зовнішнього впливу, які переходять із прихованих форм у відкриті. Переходу прихованих форм у відкриті стають супутніми зміни соціально-правових відносин колонізаторів та колонізованих, ліквідація інституційного декоруму гуманних відносин, а також відповідні акти опору колонізованих спільнот подібним перетворенням.

Виклад основного матеріалу. Джон Локк міркує в руслі того, що праця (включаючи ту, яка витрачається на оволодіння та привласнення об'єктів рослинного та тваринного світу) є джерелом власності. Оскільки праця є приналежною окремому індивідові, то і «власність, що виникає, завдяки праці, може переважити спільнотне володіння землею».

Автор обґрунтовує це тим, що саме праця створює відмінності у вартості всіх речей». Звісно, для кожного є очевидним, що «різниця між акром землі, засадженої тютюном або цукровою тростиною, засіяної пшеницею або ячменем, і акром тієї ж землі, яка перебуває необробленою в спільному володінні, на якій не ведеться ніякого господарства, буде, «через поліпшення завдяки праці» набагато більш вартісною» [4, с. 280].

Аргументацію автор надалі розгортає в руслі міркувань про те, що «з продуктів землі, корисних для людського життя, дев'ять десятих є результатом праці». Мовляв, природний субстрат сам по собі нічого не вартує, і в співвідношенні трудової та природної компоненти в усіх речах співвідношення складається на користь трудової компоненти в визначеній автором пропорції 99:1.

Після цього Локк на засадах ліберального розуміння соціального світу переходить до опису образу відсталих американських племен (індіанців), які не можуть і не вміють належним чином скористатися своїми природними ресурсами. А що виступає, на думку автора, чинником їх низького рівня життя? На це риторичне запитання автор відповідає також в контексті ліберальної теорії трудової вартості. Ці племена, мовляв, не дивлячись на щедre обдарування всіма засобами достатку і при можливості виробляти все для добробуту, не поліпшують свою землю через працю.

Тому вони, вважає автор, на відміну від нас (маючи на увазі вочевидь, англійців) «не володіють і однією сотою тих благ, якими ми насолоджуємося; і король великої і родючої місцевості там харчується, одягається і живе гірше, ніж поденник в Англії» [4, с. 280].

Щоб підсилити ґрунтовність власних ліберальних аргументів, Локк звертається до теологічних інтерпретацій. Мовляв, сам «Бог віддав світ всім людям спільно», проте, «він віддав їм його для їх добра і для того, щоб вони могли отримати від нього найбільші зручності для життя». Але, міркує далі автор, на цій підставі «не можна припустити, нібито він хотів, щоб світ завжди залишався в спільному володінні та необробленим».

Локк по суті формує соціальну карту світу за ознакою ставлення до землі та природних ресурсів із поділом народів на «працьовиті» та «непрацьовиті». Апеляції до божественного авторитету при цьому мають надати більшої вагомості його міркуванням і створити враження санкціонованості такого поділу Творцем.

«Він (Творець – авт.),- пише далі Локк, дав його (світ- авт.) для того, щоб ним користувалися старанні і розважливі (*курсив мій – авт.*) (і праця давав їм право на це), а не для забавки чи жадібності сварливих і безглузвих (*курсив мій – авт.*). Той, кому залишилося для поліпшення стільки ж землі, скільки було вже зайнято, не повинен був нарікати, не повинен втручатися туди, де вже було досягнуто поліпшення працею іншого; якщо він так робив, то ясно, що він бажав скористатися працями іншого, на що він не мав права, а не землею, яку бог дав йому разом з іншими для того, щоб її обробляти, і якої залишилося ще стільки ж, скільки вже зайнято, і, більше, ніж він міг би з користю розпорядитися або охопити її своєю працьовитістю. [4, с. 280].

Дискредитація неєвропейських (східних, деспотичних) спільнот як відсталіх, інфантильних, неосвічених, схильних до рабського послуху продовжується у Ш.-Л. Монтеск'є в його хрестоматійній праці «Про дух законів» [5].

Описуючи ці спільноти, Монтеск'є вдається до наведення історичних прикладів із відповідними деталями. Перш за все він протиставляє принципи гордості та честі європейської аристократії приниженості, рабській покорі та плазуванню підданих східного деспота.

Про інфантильність та вибіркове застосування репресії автор пише далі в контексті «правової нерівності» народу та чиновництва в умовах східних деспотій. Адже деспот, мовляв, судить народ за законами, а вельмож за власними примхами. Деспот зацікавлений в тому, щоб «оберігати життя останнього з підданих», а своє безпосереднє оточення тримати в лещатах терору. Монтеск'є констатує, що «не можна говорити без жаху про це жахливе прав-

ління», а надалі наводить приклад про «Сефевідами», який був «скинутий в наші дні в Персії Мир-Вейсом, і став «свідком загибелі уряду ще до завоювання країни, тому що він недостатньо пролив крові» [5, с. 112-113].

Із самого прикладу автор робить висновок про те, що «у деспотичних державах природа правління вимагає беззаперечної покори, і, оскільки воля государя є відомою, то всі наслідки, спричинені нею, повинні настати з неминучістю явищ, зумовлених ударом однієї кулі об іншу».

Демонізуючи надалі східні народи із їх деспотичними режимами, Монтеск'є змальовує жахливу картину безжалісності жорстокості, фатальної приреченості на смерть для підданих, які насмілилися виявити ослух або ж стати в опозицію до деспота. З цього моменту у таких людей, як правило, немає майбутнього, адже вирок їм виноситься вже не лише деспотом, але всім суспільством.

За таких обставин «немає місця пом'якшенням, видозмінам, пристосуванням, відтермінуванням, відшкодуванням, перемовинам, застереженням, пропозиціям чогось кращого або рівнозначного. Людина є істотою, яка є винною щодо істоти, яка має владу «наказувати». Тут вже не можна ні висловлювати побоювання щодо майбутнього, ні вибачати свої невдачі щодо недосягнутого щастя.

Монтеск'є прирівнює становище людини та її долю в умовах східних деспотій до долі і становища тварин, оскільки піддані східних деспотів мають виявляти «інстинкт, покору» і схильність до «покарання». За умов розгніваності деспота та потрапляння в опалу «не беруться до уваги природні почуття - повага до батька, любов до дітей і дружин, - закони честі, стан здоров'я: наказ оголошено – і цього достатньо» [5, с. 116].

Для автора є близьким історичний приклад Персії. В цій східній деспотії, мовляв, деспот виносить тільки один вирок, раз і назавжди, без права на оскарження і помилування. З того самого моменту, «коли вирок винесено, ніхто вже не сміє ані заводити з ним мову про засудженого, ані просити для нього про помилування» [5, с. 117].

При цьому не має значення психічний стан деспота, в якому він виносить свій вирок, що тільки збільшує шанси виносити неправосудні вироки і страждати від несправедливості. Навіть перебуваючи в стані запаморочення чи сп'яніння, деспот, прийнявши те чи інше розпорядження, вже не може його скасувати або змінити. Інакше закон став би сам собі суперечити. Монтеск'є наголошує на наскрізному переважанні подібного способу думання в Персії і наводить інший приклад, із царем Агасфером, який, прийнявши невірний указ про побиття євреїв, потім, зрозумівши його неправильність, був змушений дозволити євреям захищатися [5, с. 117-118].

Порівняння малорозвинених східних народів із просунутими західними європейськими народами з монархічними державами, звісно, відбувається не на користь перших. Якщо «в монархічних державах виховання прагне сформувати «дух зарозумілості» і гордовитості, пихатості (йдеться переважно про аристократію – авт.), то «в деспотичних державах воно намагається їх принизити». Правлячі класи мають бути просотаними «духом рабства», в якому виховують всіх підданих малорозвинених і принижених східних деспотій.

При цьому, робить висновок Монтеск'є, «беззастережне підпорядкування передбачає невігластво не тільки того, хто кориться, але і того, хто наказує: йому нема чого міркувати, сумніватися і обговорювати, коли досить тільки наказати». Отже, резюмує автор, система деспотизму є фундованою на перетворенні кожного домогосподарства на «державу в державі», а тому завдання виховання в таких суспільствах полягає, головним чином, в тому, щоб навчити доволі обмеженому, з точки зору автора, «мистецтву жити з іншими людьми», змістом якого є прихований страх та «пізнання деяких найпростіших правил релігії».

Просвітництво та знання, вважає Монтеск'є, було б для нерозвинених деспотичних суспільств небезпечним, а конкуренція – згубною. Отже, цим рабськи залежним, інфантильним, жорстоким і твариноподібним народам не притаманні будь-які чесноти, оскільки (і тут Монтеск'є наводить думку Аристотеля) «немає жодної чесноти, яка була б властивою рабам» [5, с. 118].

Е. Ваттель вважав, що саме по собі право вбивати ворогів є доведеним і саме в собі вказує на межі цього права. Якщо ворог (при цьому маючи на увазі європейські цивілізовані народи- авт.) складає зброю, то ми не можемо, по справедливості забрати його життя [2, с. 141].

Отже, в баталіях слід виявляти пощаду щодо тих, хто виявив готовність до здачі. Під час облоги,- міркує далі Ваттель,- ніколи не можна відмовляти гарнізону, який пропонує капітуляцію, в праві на життя. Автор критикує недостатню гуманність в арміях більшості країн Європи, які ведуть війни.

На його думку, недостатня гуманність щодо супротивника виявляється з боку рядового складу, який є схильним до нещадної ненависті щодо полонених. Водночас, як вказує Ваттель, «це завжди суперечить схильності офіцерів, які нетерпляче втручаються, щоб врятувати життя тих ворогів, які склали зброю».

Виключення Ваттель встановлює для диких та нецивілізованих народів, які є винними «в серйозному порушенні законів про громадянство». Щодо них автор пропонує зробити відповідні «виключення» в аспекті «відмови від пощади». Адже йдеться про серйозні порушення ворогом «закону про громадянство»

«Коли ми перебуваємо в стані війни з диким народом, який не дотримується правил і ніколи не виявляє пощади, ми можемо покарати його в особі його людей, ... і за допомогою цієї неухильної роботи» змусити їх поважати закони людства. Але там, де суворість не є абсолютно необхідною, милосердя стає обов'язком» [2, с. 141].

Е. Ваттель наводить приклад із Коринфом, який було повністю зруйновано за порушення закону народів послами Хомана, попри те, що цю суворість було засуджено Ціцероном і іншими видатними людьми того часу». Ваттель вважає недоцільним вияв жорстокості щодо підданих, за виключенням неунікних ситуацій із позбавленням відповідних прав [2, с. 141].

Варто зазначити, що сформульовані в дискурсі узалежнення постулати щодо расової нерівності європейських народів-завойовників та «диких народів» знайшли своє відображення в системі непрямого управління колоніями. Вона застосовувалася в португальських, іспанських, німецьких та британських колоніальних володіннях і передбачала створення дворівневої організації влади.

Цій дворівневій організації влади відповідало і «подвійне» правове регулювання. При цьому наблизений до аборигенів рівень управління був утворений органами влади автохтонного населення колоній. Окрема система управління із цивілізованими державними та правовими інститутами застосовувалася щодо колонізаторів.

Висновки. В рамках даного дослідження під дискурсом узалежнення автор розуміє сформовані на початку епохи Великих географічних відкриттів і існуючі нині в глобальному масштабі філософські та соціально-ідеологічні схеми доктринування із відповідними постулатами. Ці схеми доктринування слугують легітимізуючою прелюдією для всіх практик зовнішнього впливу та зовнішнього втручання, включаючи колоніальні війни, оскільки цим практикам має передувати інтелектуальна діяльність по створенню образу негідного, меншовартісного, дегуманізованого ворога. В працях Монтеск'є, Локка, Вателя дегуманізація несвропейських народів відбувається із застосуванням етико-доктринальних та теологічно-юридичних міркувань про трудову теорію вартості та просвітницьких теорій народовладдя.

При цьому основою у працях Локка слугує спотворено інтепретована християнська етика із наведенням теологічної аргументації щодо необхідності зовнішнього втручання в життя нерозвинених народів. В працях Монтеск'є і Ваттеля для цього використовується просвітницька теорія теорія «освіченої монархії» та русоїстськи-зрозумілого народовладдя (демократії).

Загальна логічна модель дискурсу узалежнення в економічній сфері у Локка вибудовується за дедуктивним зразком згідно схеми: «Ми докладаємо працю до формування природної речовини. Докладати працю, значить бути кращими за тих, хто не докладає працю до природної речовини. Той, хто не докладає працю до природної речовини (землі та її ресурсів) позбавляється права власності на землю, оскільки право власності на землю та ресурси може належати дбайливим та працелюбним. Недбайливі і непрацелюбні (народи) не можуть бути кращими за ті народи, які вдаються до обробітку землі та її ресурсів власної праці. Отже, інші (працелюбні) народи можуть позбавити їх цієї землі разом із її ресурсами, бо вони є кращими за них».

Загальна логічна модель дискурсу узалежнення у Монтеск'є та Ваттеля в політичній сфері вибудовується за дедуктивним зразком згідно схеми: «Ми є розвиненими та цивілізованими народами, оскільки дотримуємося законів освіченої монархії та громадянства, виховання вільнодумства та почуття власної гідності. Народи, які не дотримуються законів громадянства та освіченої монархії, не виховують вільнодумства, є нерозвиненими та нецивілізованими. Отже, вони є дикими народами і щодо них є можливим насильницьке поводження. Цим насильницьким поводженням є війна проти них заради встановлення освіченого правління в їх же інтересах».

Ці дискурсивні схеми знайшли і знаходять своє пряме застосування в практиках примусової експлуатації, які впливали і впливають із системи нерівності метрополій та колоній. Центр влади, в кінцевому рахунку, знаходиться там, де знаходиться сила, яка встановлює стандарти оцінювання.

Отже, європейський лібералізм як тип дискурсу в соціальному картуванні географічного простору несвропейських суспільств характеризувався переважанням філософії та ідеології расизму. Цей тип доктринування включав в себе три засадничі складники: оцінку народу, оцінку його життєвого простору та ресурсів та правила поведінки із цим народом, які передбачали і припускали різноманітні форми зовнішнього впливу, пов'язані із відкритим або прихованим вилученням ресурсів меншовартісних в історичному, расово-антропологічному та етно-культурному відношенні народів.

Дискурс узалежнення не лише супроводжував практики привласнення землі меншовартісних народів та вилучення їх ресурсів, але і дозволяв ідеологічно легітимізувати проведення відповідної етнополітики. Саме в рамках ліберальної ідеології були обґрунтовані теорії «нічийних земель» та культурної дефектності неісторичних народів, які через свій інфантилізм, неробство, недбайливість, нераціональність не є гідними володіння землями і ресурсами, даними їм Всевишнім. Несвропейські суспільства, починаючи від інків, ацтеків, майя, африканських народів і закінчуючи американськими індіанцями вже на дискурсивному рівні позбавлялися права на всі різновиди суверенітету, а отже, підлягали примусовому позбавленню приналежного їм історичного спадку.

Спільними рисами теоретичних концепцій англійського і французького лібералізму, попри соціальні та культурні відмінності Англії та Франції, є консенсус щодо визначення колонізованих європейцями народів як неосвічених, рабськи-узалежнених, архаїчних, жорстоких та деспотичних, інфантильних і таких, що потребують патерналізму в ставленні до них. Європейські народи мали б виконувати щодо таких спільнот роль історичних опікунів, оскільки створювані нерозвиненими народами суспільства виявляли свою культурну та соціальну дефектність в формах та технологіях політичного управління, в економіці, в звичаях та традиціях. Цим недбайливим народам, які лише користувалися тим, що дає їм їхня земля, Європа мала «подарувати» ефективний соціальний устрій, який, щоправда, залишався лише декларацією. По суті ставлення до упокореного населення в дискурсі узалежнення мало відрізнялося від ставлення до злочинців, які порушили закони Бога та природи, а тому мають бути покараними за свій злочин.

Список використаної літератури

1. Арриги Дж. Долгий двадцатый век: Деньги, власть и истоки нашего времени. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 472 с.
2. Ваттель Э. Право народов или Принципы естественного права, применяемые к поведению и делам наций и суверенов. Москва : Госюриздат, 1960. – 719 с.
3. Гобсон Дж. Империализм. Лондон : «Прибой», 1927. – 287 с.
4. Локк Д. Два трактата о правлении. Москва : Мысль, 1988. – С. 137-405.
5. Монтескье Ш. Л. О духе законов. Москва : Мысль, 1999. – 672 с.
6. Шмитт К. Номос Земли в праве народов *jus publicum europaeum*. СПб. : «Владимир Даль», 2008. – 670 с.
7. Thompson J.B. Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communications. Stanford: Stanford University Press, 1990. – 372 pp.

8. Spivak, Gayatri Chakravorty 'Can the Subaltern Speak?' pp. 271-313 in C. Nelson and L. Grossberg (eds) *Marxism and the Interpretation of Culture*. Basingstoke: Macmillan Education.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2016.

Гугнин Е. А. Постулаты дискурса зависимость в британских и французского просвещения (на примере концепций Дж. Локка, Ш. Монтескье и Е. Ваттель)

В статье определено философско-идеологические постулаты либерального дискурса зависимость и внешнего воздействия в трудах Дж. Локка, Ш. Монтескье и Е. Ваттеля, предшествующего научным изысканиям и колониальным практикам или сопровождает их. Для этого определены ключевые идеи как дискурсов зависимость с точки зрения их теоретического построения и обоснованы роль указанных дискурсов в легитимации и конституировании колониальных социальных жизнеустройств.

Ключевые слова: *внешнее воздействие, дискурс зависимость, евроцентризм, просвещение, либерализм, европейские общества, неевропейские общества.*

Gugin E. A. Postulates of the discourse of addiction in the British and French enlightenment (on the example of the concepts of J. Locke, S.-L. Montesquieu and E. Wattel)

The article identifies the philosophical and ideological postulates of the liberal discourse of dependence and external influence in the works of J. Locke, S.-L. Montesquieu and E. Wattel, who preceded or accompanied scientific research and colonial practices. To do this, the key ideas as discourses of dependence in terms of their theoretical construction are identified and the role of these discourses in the legitimation and constitution of colonial social systems is substantiated.

Key words: *external influence, discourse of dependence, Eurocentrism, enlightenment, liberalism, European societies, non-European societies.*